HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi
tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 8 | Ağustos 1939 | Sayı : 94

BİR « GENC OSMAN » RİVAYETİ

Kırşehir köylerinden birinin tanınmış bir çiftçisinin oğlu olduğunu söyliyen Ramazan adlı bir delikanlı ile Ankarada tanıştım. Ankaraya gelerek okumuş, neşriyatı oldukça görmüş, en çok folklor yolunda çıkan şeyleri okumuş zeki bir delikanlı. Kendisini «köyde büyüdüğüm için maceraya çok merak eden ve anlatılanları merakla dinleyen bir kimseyim» diye bir cümlede takdim etti. Bildiklerini neşretmek istediğini ve yardım etmekliğimi söyledi. Fırsatı hiç kaçırır mıyım? Yazarak verdiği notlarını bir sıraya koydum, okuyuculara sunuyorum.

Anlattıklarının biri bir « Genc Osman » rivayeti, öteki de bir «Genc İsmail» ile «Sarı Zeyneb» macerasıdır. İkisi de Ramazanın köyünde dinlenmiş olduğu için orijinaldir. Önce, anlatılanları dinliyelim, sonra düşüncelerimizi katalım.

* * *

Ramazanın dediğine göre Genc Osmanın Kırşehrin Bobalık adlı ve içindeki harabelerile ünlü köyünden olduğunu isbat eden köylüler, o yanlarda hâlâ varmış. Anlattıklarına göre, Genc Osman, Osman Bey adlı bir Türkmen beyinin oğlu imiş; Bobalıkta otururlarmış, babası pek zengin ve hanedan sahibi sayılırken fakir düşmüş; fakat yine hanedandan diye anılıp kalmıştır.

Osman, küçüktenberi at üstünde büyür; at üzerinde ölen bir Türk efesi olur. Çok cesurmuş. Yüzünü görmeği herkes mukaddes bir iş sayarmış.

Osmanın köyü olan Bobalık, önceleri büyük bir kasaba imiş. Ahalisi arasında Rumlar da varmış, ki pek çalışkan imişler. Osmanın annesinin

kadın hizmetçisi de işte bu rum lardanmış. Osman doğunca anasının sütü kesildiği için bu rum hizmetçi kadının süt analığında büyümüş. Kadıncağız ona çok bakmış. Fakat öz ana bakımı da tabiî eksik olmamış.

Genc Osman, gencliğinde, köyünden başına topladığı delikanlılarla şöyle böyle işler görmüşse de, neticeler elde edemeyince dışarılara çıkmış; arkadaşlarının sayısını arttırarak yakın köylere saldırmağa başlamış. Oralardan kız kaçırarak, mallar çıkararak - devrin tâbiriyle - şereften şerefe koşar olmuş. O zamanlarda en büyük şan ve şöhret bu gibi işlerle kazanılırdı.

Osman, yaptıklarından hiç pişman olmaz, yalnız bir nokta hep zihnini kurcalardı: yani, bir adam öldürünce hemen ölünün başına oturur, ağlar, ağlar ve ağlardı; oradan hiç ayrılmak istemezdi. Bunda bir iş olacak diye kendi kendisinden şüphelenir oldu; meseleyi anasından sormak istedi.

Annesi de :

« — Evet oğlum, seni bu hale koyan süttür; seni sütanalıkla büyüten bir rum karısıdır, ondan bu kadar teessür duyuyorsun!» cevabını vermişti.

Osmanı bir görenler bir daha görmek isterlermiş. Hele genc kızlarla kadınlar can atarlarmış; gözlerine meram anlatamazlarmış. Fakat, onu her yerde görmek ve bulmak mümkün mü?

Bir çok kızlar onun için bunca beyitler söylemişler. Sevdiği kızın beyitleri şunlardır ki, halk arasında hemen öğrenilmiştir.

— 1 —

Osmanın bindiği arabı duru
Gönül arzuladı Niğdeyi yörü
Allahı seversen gel bize doğru
Osmanım Osmanım Zeybek Osmanım
Arslan olduğuma ben de pişmanım.

— 2 —

Süre süre indirdiler Maraşa
On iki kaymakam beş tane paşa
İfade sorarlar yatan ölmüşe
Süpürün hanları Osman gelyior
Dağların serdarı arslan geliyor.

— 3 —

Yaylalar içinde Erzurum yayla
Vilâyetler içinde Konyadır Konya
Osmanı vurmuşlar şen olsun dünya
Süpürün hanları Osman gelyior
Dağların serdarı arslan geliyor.

— 4 —

Osmanın köyünde çok yeşil bağlar
Osmanın annesi kara yas bağlar
Nişanlısı başında dönerek ağlar
Osmanım Osmanım Zeybek Osmanım
Osman olduğuma ben de pişmanım

— 5 —

Osmanın bindiği yaldızlı eğer
Her gelen kurşunlar Osmana değer
Kurşunlar değince boynunu eğer
Osmanım Osmanım Zeybek Osmanım
Osman olduğuma ben de pişmanım.

— 6 —

Osmanım geliyor yolun solunda
Onun gözü yoktur dünya malında
Onun istediği şimdi yanında
Süpürün hanları Osman geliyor
Osman değil yalan anam arslan geliyor.

III

Türküler ve tabiat

Bütün türkülerimize tabiattan birer kısım girmiştir ki, bu, Türk halk türkü ve şiirlerinin sırf kendine mahsus bir karakterini taşımaktadır. Güfte ve melodileri baştan başa şiir ve tasvirdir. Bu, köylünün muhitini teşkil eden tabiattan mülhem olmasındandır. Onun için halkın duyguları, kederleri, sevinçleri hep bu tabiat tersimile çerçevelendiğinden türkülerimiz tam bir tablo halindedir. Bunlar basitliği nisbetinde halkın ruhundaki incelikleri, tabiat sevgisini ve hissî zenginliğini ifade der. Saf ve temiz gönül kaynaklarından gelen bu sesler, ruhumuza dirilik ve kuvvet verir ve uzak, yakın vatan toprağının kokularını burnumuza kadar getirir. Yeşil ovaların, heybetli karlı dağların, coşan, çağlayan ırmakların hasret ve hatıralarını uyandırır. Bu itibarla türküler nesillere yurd ve millet sevgisi vermek için en tabiî terbiye vasıtaları sırasındadır.

Halk türkülerinin kıymeti ve ehemmiyeti

Hiç şüphe yok ki halk şarkı ve şiirleri, büyük sanat eseri değildir. Fakat ihtiva ettikleri ruh, renk ve samimiyet itibarile büyük ve millî eserlerin doğuşunda birinci derecede fikir ve ilham menbaı olurlar. Zaten san-

---

Osmanım duruyor yolun sağına
At işlemez oldu gâvur dağına
Kimseler kıyamaz onun canına
Süpürün hanları Osman geliyor
Osman değil yalan anam arslan geliyor.

Ramazanın ilk bölüm notları burada bitiyor. Ramazan çeşid rivayetlerin, Genc Osmanın başka başka yerlerden olduğunu gösterdiğini İstanbul neşriyatında biraz okumuş ve doğrusunun bu yazdığı rivayet olduğunu, inanışla söylemişse de, acaba haklı mıdır? Bize kalırsa, bu Zeybek Osman da pek kahraman bir tip olmakla beraber, Bay Fuad Köprülünün uzun uzadıya yazmış olduğu Genc Osmandan ayrı bir yiğit gibi görülmesi daha doğru olur. Her halde, Ramazanın bu rivayeti, şimdiye kadar hiç bir yerde çıkmış değildir; bu da değerini başkaca arttırıyor.

Mahmud Ragıp Kösemihaloğlu

at, mutalaka büyük ve şümullü eserlerde tecelli etmez. Bazan ufak bir köy şiir ve raksının kıymet ve harareti büyük sayılan bir eserden çok yüksek olabilir.

Bizde yakın zamanlara kadar şiir ve musiki, yüksek bir zümrenin malı gibi idi. Halkın kendine göre olan samimî şiir ve türkülerine iptidaî ve basittir denilerek geçilirdi. Bu telâkki dolayısile halka inemiyen ve onun derin ve samimî kaynaklarından hararet ve kuvvet alamıyan musiki ve edebiyat zaif ve cılız kalmıştı.

Cumhuriyetimizle hızlanan halkçılık hareketleri, Türk gencini millî kültür menbaları olan folklor sahasına çekti. Bu cazip yoldaki tetkikler, araştırmalar, derlemeler günden güne artmaktadır. Ben de onbeş senedenberi Anadoluyu yer yer gezerek köylülerin ağızlarından aldığım türküleri, bir kısmının plâk numaralarını ve mahallerini göstermek suretile neşrettim. Hem metinleri, hem de musikisi tamamen ham ve orijinal olan bu maddelerle Türk halk türkü şiirleri folklorunun çok az bir kısmına temas etmiş bulunduğuma kaniim. Çünkü Avrupalı âlimlerin ifadelerinden de sabit olduğu üzere memleketimizde yirmi bine yakın türkü vardır. İlmî ve metodik usullerle bunları tamamen derleyerek milletin kültür hazinesini ortaya çıkarmak işi, bugün millî bir vazife hükmündedir. Çünkü mekanik vasıtaların icadından evvel şarkılarını kaybetmiş veya ancak nota ile tesbit edebilmiş milletler bugün orijinalitelerinin, millî servetlerinin ziyaına ağlamaktadırlar. Her hangi tarihî bir vesika olan mermer bir sütun, bir taş, yerin altında daha yüzlerce yıl bekleyebilir. Fakat folklor maddeleri, bilhassa halk havaları halkın dudaklarından çabucak uçar, kaybolurlar ve her an kaybolmak veya yabancı tesirlerle değişmek tehlikesine maruz bulunurlar.

Millî kültüre ait bu servetlerimizin toplanması bizimle beraber beynelmilel ilim ve sanat âlemi için de büyük bir kazanç olacaktır.

Halk türküleri kadroları

Hofman Krayer'in senelik olarak çıkardığı bibliyoğrafyada kabul edilen umumî folklor kadrosu (Halk Bilgisi Mecmuası, S. 21), halk şiirleri, halk şarkıları, ata sözleri, rakıslar ilâh., tasnif edilmiştir. Bu tasnif bibliyoğrafyanın 1917, 1918, 1919 yıllarına mahsus olanlar İsviçrenin Bale şehrinde intişar etmiştir.

Paul Sebillot'un Fransız Halk Bilgisi 1904-1907 kadrosu da çok dağınık ve şarkılar nadirdir. Zaten Van Genep, Hofman Krayerinkini beğeniyor. Fakat görüldüğü üzere bunlar nisbeten eski tarihlerde meydana gelmiştir. Van Genepin kadrosunu nisbeten mükemmel bulduğu Melien iki cilde sıkıştırdığı halk şarkıları için şöyle bir kadro yapmıştır :

Birinci cild : Kıssalı şarkılar.

1 — Hayalî ve romankârî mevzular

2 — Harp ve askerlik

3 — Basit mevzular, küçük sergüzeştler

4 — Lâtifeli, gülünç şarkılar.

İkinci cild : Yanık ve dindarane şarkılar.

1 — Dinî mevzular, mucizeler

2 — Efsanevî, hailevî, faciavî mevzular

3 — Tarihî şarkılar.

Bu kadroda düğün şarkıları, hasad şarkıları gibi merasime ait şarkılara hususî bir yer bırakılmadığından Van Genep, muharriri muahaze edilecek bir vaziyette buluyor. Hülâsa olarak daha evvelki kadroları mahallî şeraite intibak ettirmek lâzımdır diyor. Aynı zamanda Londra cemiyetinin rehberinden bahsederken folklorun çok tevsi edildiğini, hülâsaten Avrupa haricindeki yarı medenî ahali ile meşgul olan etnoğrafyanın bütün bir kısmını ihtiva ettiğini yazıyor.

Türkmen aşiretlerinin hayatı hakkında bir eser yazan doktor Frayliç ile mühendis Ravlig halkıyat kısmında halk şarkıları için şöylece bir kadro yapmışlardır :

1 — Mevsim şarkıları

2 — Kahramanlık şarkıları

3 — Aşk şarkıları

4 — Ölüm şarkıları

5 — Doğum şarkıları

6 — Evlenme şarkıları

7 — Çocuk ninnileri

8 — Gençlik şarkıları.

Fikrimizce bu kadro tertip itibarile noksan ve dağınıktır.

Folklor kadroları mahallî şeraitle beraber ırkın hususiyetine uygun olmalı, aynı zamanda daha ilerideki keşif ve buluşların idhaline müsait bulunmalıdır. Çünkü folklor diğer ilimler gibi tek bir sahayı kucaklamadığından henüz müstakil bir ilim halinde teşekkül etmiş değildir.

Bu sebeple henüz tam ve mükemmel kadrolar tertip edilemedi. Biz kendi türkülerimizin kadrolanmasında en son ve eskilere nazaran çok uygun olan Fransız Jérom Bujeand'ın kadrosunu uygun bulduk. Bu kadroda halk şarkıları beşikten, yani ninnilerden başlıyarak ölüme, ağıtlara ka-

HALK ŞİİRLERİ
I

Elâ gözlerini sevdiğim dilber
Ben senden gönlümü aldım var yürü
Ben güzelim deyü cefalar etme
Ben seni defterden sildim var yürü.

Kanı senin ile yiyip içtiğim
Yiyip içip ak göğsüne göçtüğüm
Şimden sonra fayda etmez kaçtığım
Sineni sineme sardım var yürü.

Bilür misin bana ettiğin işleri
Cennet olsa girmem koynun içleri
Senin benden sakladığın eşleri
Yine bir dostunu duydum var yürü.

Kul Derdment eder gözüm yaşları
Kapının önüne dizer taşları
Şimdi oynadırsın bana kaşları
Huri melek olsan varamam var yürü.

*

Senin aşkın beni aldı
Sarardı gül benzim soldu
Hey efendim sana noldu
Halimden sorsan olmaz mı?

Kaşın kare gözün kare
Oldu yürek pare pare
Hey efendim nedir çare
Halimden bilsen olmaz mı?

Deli gönül derde düştü
Şu aklım başımda şaştı
Yüreğim kaynadı coştu
Yüzüme gülsen olmaz mı?

Hercaim insafa gelsün
Aşk yarası şifa bulsun
Bir kere yanıma gelsün
Şu âşık desen olmaz mı?

Derdment Âşık bunu diyen
Dost yoluna serin koyan
Aşk eylesün cana kıyan
Merhamet kılsan olmaz mı?

*

Hüsne mağrur olma ey yüzü mahım
Niceler bu tarzı revişten geçti
Kâr etmedi sana feryadü ahım
Tığı ahım gûhü Keşişten geçti.

---

dar varan çağlara göre sıraya konulmuştur. Bu itibarla şarkılar başlıca dokuz kısım içinde gösterilebilir :

1 — Ninniler
2 — Çocuk türküleri
3 — Tabiat ve hayvan türküleri
4 — Aşk türküleri
5 — Evlenme türküleri
6 — Askerlik türküleri
7 — Zeybek ve derebeyi türkleri
8 — Cinaî ve faciavî türküler
9 — Ölüm türküleri (ağıtlar) .

Yusuf Ziya Demirci

Seni bimürüvvet, seni bivefa
Kim kime etmiştir ettiğin bana
Şimdi yâr olmaklık istersin amma
Ne çare sevdiğim iş işten geçti.

Benden sana izin ey çeşmi âfet
Kiminle istersen eyle muhabbet
Şimden geru sen sağ ben de selâmet
Sürurî bu alış verişten geçti.

*

Her ne kadar fena olsa bir âdem
Sevdiğini nadan ile verir mi
Cemolup gelmişler bu halkı âlem
Sır verir kan saçar ele verir mi?

Âşıkın lokması herdem gam yemek
Bezli vücut edip çekmeli emek
Yol değil sırrını nadana demek
Merd olan yârini dile verir mi?

Bazı cahil mahbup seveyim derken
Fâş eder âleme duyurur erken
Muhabbet bağının meyvesin yerken
Böyle zevki âdem yele verir mi?

Sürurî severim bir melek sima
Akıbet aklımı eyledi yağma
Rakibler kasdeder almağa amma
Fakire bir sorun hele verir mi?

*

Gör ki kahbe felek bize neyledi
Âhır encam attı yabana beni
Âlem içre nice sitem eyledi
Koydu hasret nazlı canana beni.

Kısmet bizi gurbet ile gönderdi
Yedi ikilm dört köşeyi dönderdi
Vücudüm şehrini nâra yandırdı
Düşürdü ateşi suzana beni.

Yetir bu çektiğim derdü mihneti
Gurbet çilesini gamı fırkati
Cana kâr eyledi yârin hasreti
Yarabbi ulaştır vatana beni.

Süruriyim canan eline varsam
Hüsnü cemalini bir dahi görsem
O nazlı yârimin hatırın sorsam
Çünkü almaz demiş lisana beni.

*

Dolanı bulmuşum bir yâri sadık
Rast gelicek yıldız mutabık imiş
Hemen ben kendimi sanırdım yanık
Dahi benden artık o yanıkmış.

Cemali dilberi göreyim deyü
Tenhaca koynuna gireyim deyü
Uyumuştur rakib sarayım deyü
O da kim bahtımdan uyanık imiş.

Kasdi rakib beni incidüp nider
Günde bana yüz bin ezalar eder
Kara bahtım böyle ezalar eder
Kevkebi ikbalim kapanık imiş.

Süruriyim ben bu dehre gelince
Nice dağlar aştım yârı bulunca
Çok zahmetler çektim yâri alınca
Emeklerim hep bir paralık imiş.

*

Gönül bir yâr sevdi cihan içinde
Âlemde desünler yâre Maşallah
Okunur mübarek mahcemalinde
Ahsenetü halikin tebarek Allah.

İsmi olsun anın Ali Hayderi
Ebrûlar misali çok zülfikarı
Görenler desünler bu kimin yâri
Aşkolsun sevene hasbetenlillâh.

Nadi bu sözlerin cümlesi sadık
Her ne ki söylersem vasfına lâyık
Böyle güzel görüp sevmeyen âşık
Kâfir olur gider neuzubillâh.

*

Yüz çevirme bizden ey güli rana
Öyle hakikatsiz yolsuz değiliz
Bizde de bulunur bir saçı leylâ
Biz de halimizce yârsız değiliz.

Yâre insaf vere Hazreti Mevlâ
Niçin açılmazsın ey güli rana
Bir bûse muradım vermedin hâlâ
Uyurken almayız hırsız değiliz.

Kimsenin hakkında kem söylemeyiz
Ehli hakikati zemmeylemeyiz
Değme bir dilbere gönül vermeyiz
Kanaat ehliyiz arsız değiliz.

Âşıklar eyliyor Hakka ibadet
Hak erenlerden de olsun beşaret
Süleyman Baba gibi sahib keramet
Erkânımız vardır pirsiz değiliz.

*

Kara gözlüm niçin cefa edersin
Başın için salma feryada beni
Ellerin yanında eza eylersin
Bari gel de güldür tenhada beni.

Cevrini çekmesi gayetle belâ
Yetmez mi çektiğim kaşları âyâ
Merhametin yok mu ey saçı leylâ
Gezdirdin mecnun veş sahrada beni.

Rahşî kurtulmağa yoktur selâmet
Gördükçe çeşmini kopar kıyamet
Getirdim sevdiğim işte şehadet
Emreyle gamzai cellâda beni.

*

Yedi başlı ejder gibi dem çeker
Küffarın bağrını odlara yakar
. . . . buz bulanık sel gibi akar
Sen mi yaradırsın kulu Cezayir?

Küffarı hakûsar malın alanlar
Hak yoluna canın feda kılanlar
Urumdan Acemden sana gelenler
Kimi uslu gimi deli Cezayir.

Yaz olunca açar gonca gülleri
Hakka niyaz eder her gün dilleri
İçinde oturur Gazi kulları
Öğretir erkânı yolu Cezayir.

Kara Hamza eder gözlerim kande
Enbiya, evliya çok imiş sende
Hiç mislin bulunmaz senin cihanda
Yalancı dünyanın gülü Cezayir.

*

Açıldı sünbüller erişti bahar
Garib bülbül gibi güllere düştüm
Aşk ile eyledim ben terki diyar
Melil mahzun gurbet ellere düştüm.

Nice cuş eyleyip çağlamayım ben
Narı aşka ciğer dağlamayım ben
Nice ah eyleyip ağlamayım ben
Kadir kıymet bilmez ellere düştüm.

Bir leylâya gönül verelden beru
Gonca güllerini düreldindenberu
Mehtabı cemalin göreldendenberu
Gönül mecnun oldu çöllere düştüm.

İrşadiyim neler geldi başıma
Kimse rahmeylemez gözüm yaşına
Felek kahreyledi düştü peşime
Ağliyü ah deyü yollara düştüm.

*

Musaya tecelli göründü Turda
Mestolup aklını şaşırdı nurda
Enelhak sırrını görüp Mansurda
Hakikat pendini kervandan aldım.

Âlem baştan başa bir seyrangâhtır
Gel gönül seyrine gör ne dergâhtır
Bu bir gizli sırdır kudretullahtır
Yazılı defterü divandan aldım.

Can gözü gafletten açıla düştü
İkilik birliğe güç ile düştü
Küntü kenzin dürrü sicile düştü.
Bu la'lü yakutu mercandan aldım.

Hakikat görünmez bilmem nerdedir
Gerçeklere ıyan bana perdedir
Esrarı hakikat gizli yerdedir
Hakikati Şahı Merdandan aldım.

SAFRANBOLUDA BİR KÖYLÜNÜN HAYATI

V

İşte İstanbuldan köye gelen delikanlıya musallat olan köyden çıkmamış açar delikanlılar yıllarca ayrı kalmağı ve hasret ıztırapları içinde, hamur pasalarının üzerinde yatarak, göz yaşlarını akıtarak ağladığı karısından ayırıp kız oynatmağa davet ederler. İlk defa hatır için bir iki geceye ve bir kaç saate mahsus olmak üzere davete icabet ve bu âlemlere iştirak eden delikanlı yavaş yavaş rakı zevkini alır. Bu âlemler hisleri üzerinde tesir ederek ilk birkaç gecelik güçlükler zail olur, gitmek isteği vazgeçilmez bir ihtiyaç haline gelir. Karısını ve eğer çocuğu olmuşsa onları ihmal etmeğe başlar. Artık cebindeki parayı bitirip İstanbula dönünceye kadar köy arkadaşlarile her gece bu âlemlerde sabahı yapar. Bu müddet

---

Dünyadan el çektim erkândır işim
Aynı pürhunumdan akıttım yaşım
Pir yoluna feda can ile başım
Ol yeşil bayrağı Selmandan aldım.

Gerçi hakikatte isyanım çoktur
Kalbimde varlığın asarı yoktur
İncil, Zebur, Tevrat dört kitap haktır
Lezzeti ayeti Kur'andan aldım.

Ahî der utandım kendi sözümden
Mestolup türaba düştüm özümden
Kanlı yaşlar döker oldum gözümden
Macerayı çeşmi giryandan aldım.

*

Şükür olsun bugün olduk şadıman
Derdimin dermanı sen safa geldin,
Hasretlik çekerim ben hayli zaman
Ol nazlı civanım sen safa geldin.

Sen gideli yoktur aklım başımda
Devriş oldum âşkın tacı başımda
Gündüz hayalimde gece düşümde
Kaşları kemanım sen safa geldin.

Seni gördüğümce oldum şadıman
Dünyaya gelmemiş sen gibi civan
Şahım sen dünyada çok yaşa heman
Çok şükür efendim sen safa geldin.

Hüsnü kulun sana olmuştur hayran
Bir buse ikram et al yanağından
Yollara düşmüşüz halimiz yaman
Nazlı Süleymanım sen safa geldin.

*

Cihanda bulmadım bir sadık canan
Her kime yâr desem beni yaralar
Düşüp hakipaye kılsam elâman
Vücudumdan tatlı canı yaralar.

Ol niyaz babından eylerim dilek
Âcizdir ahımdan gökteki melek
Ne arz kaldı cümle ne çarhı felek
Bir gün olur asümanı yaralar.

Her daim kılarım feryadü zare
Aşk ile vücudum yakmışım nâre
Derunî gel düşme bu ahü zare
Bir seni değil bu cihanı yaralar.

Muammer Önus

zarfında kocasının yüzünü birkaç gece gören ve İstanbuldan dönüşünü takip eden birkaç akşam içinde kocasının iltifatına mazhar olan ve yıllarca bin türlü acılar, kayınpeder ve kayınvalde takazası içinde sırf kocasının geleceği ve getireceği saadet hulyasile tahassürlerini ve acılarını dindirmeğe çalışan zavallı kadın kocasının bütün bu dışarı âlemlerine tahammül eder, çocuğunun beşiğine yaslanarak sabahlara kadar sarhoş gelecek kocasını sükûnetle bekler, kocasından başka erkek olduğunu düşünemiyecek kadar saf ve temiz yetişen kadın için bu vefasız koca, mabut kadar mukaddes, el sürülmez, söz söylenmez bir varlıktır.

Hattâ bazan bu genç kocalar, karılarına zulmü o kadar çoğaltırlar ki, bu fahişe kadınları aile içine sokar ve karılarına eve getirdikleri kötü kadına hizmet ettirriler.

Bu dejendere olmuş an'anevî kız oynatmak âdetlerinden Anadolunun hiç bir köşesinde eser kalmamış olduğuna göre, dün yaşamış ve içtimaî hayatımızda yer almış olan bu kız oynatmaların tarzı cereyanı ve baskınlar hakkındaki tetkiklerimizi yazmağı mevzuumuza mutabık buluyorum.

Kız oynatmak — Kızı köyünün en bellibaşlı ve tâbiri marufile belâlı soyundan birisi angaje eder. Kız oynatılacak yer mevsime göre, yaz ise bir çay kenarı veya bir bahçede havuz başı, kış ise köyün kısmen haricinde kalan evlerden biri intihap olunur. Hazırlıklar yapılır, kuzular kesilir, pilâvlar pişirilir, rakılar hazırlanır, bir taraftan da civar hâsım köylerden yapılması muhtemel baskınları kaşrılamak üzere tedafüî tertibat ittihaz olunur.

Yavaş yavaş eğlenceye karışacak delikanlılar her biri pürsilâh olduğu halde eğlence mahalline toplanırlar ve en sonra kızı angaje eden delikanlı gelir, hazırun ayağa kalkar, ayrı ayrı kızın eli sıkılır, bu merasim bitince ortaya meze, rakı gelir, kız kalkar, tek kadehle önce kendini bağlayan adamdan başlayarak bir elinde kadeh, bir elinde meze rakıyı doldurur, verir, mezeyi ağzına tıkar, arkadan meclisin en genci elinde tuttuğu havlu ile rakı içenlerin ağzını silmek üzere havlu tutar, en sonra kız havlucu delikanlıya rakı verir ve onun ağzını kendi elile sildikten sonra kendisi içer, delikanlı da onun ağzını siler, rakı dağıtmalar bu minval üzere saatlerce devam eder, şarkılar söylenir, halka haline gelen meclisin ortasında kız mütemadiyen oynar ve her oyun arasında kadeh dağıtılır. Artık meclis içmekten, bağırıp söylemekten ve kalkıp oynamaktan yorgun ve bitkin bir hale gelir ve yavaş yavaş daha az sarhoş olan, daha çok sarhoş olanları evlerine getirirler, oyun esnasında kıza lâf atmak, herhangi sulu bir harekette bulunmak âdet değildir, bunun hilâfında hiç bir hâdiseye mahal ver-

miyecek kadar kız oynatma terbiyesini almış olan köylülerin oyunlar esnasında en çok korktukları baskındır.

Baskın — Bir köyün diğer bir köyün delikanlıları elinden kız alması için yapılan silâhlı müçadeledir, kız oynatma ve baskın kavgalarını bir kahramanlık menkabesi olarak hikâye eden ihtiyarlardan bugün Safranbolu köylerinde sağ olanlar olduğu gibi bu baskınlarda ölen ve öldürülenlere ait vesaik de adliye zabıtları arasında pek çoktur. Bir köy delikanlısının komşu köy delikanlılarından kız alabilmesi bir kahramanlık hâdisesi ve elinden kız aldıran köy için de yıllarca bir yüz karası hikâyesi olur. Bunun için kız oynatmalara iştirak edenler hepsi silâhlı gelir ve ayrıca etrafı tarassut etmek üzere de gözcüler bırakılır.

İşte İstanbuldan dönen delikanlı dört - beş yıl sırtında fırından bakkala küfe taşımış veya başına geçirdiği tabla ile simit satarak kazandığı beş - on kuruşu bu hayat tehlikesinin de ayni zamanda hüküm sürdüğü âlemlerde bitirdikten sonra tekrar İstanbula döner. Çıktığı fırına giderek ustasının önünde boyun kırıp iş ister, usta çırağını eski bir emektar olmak itibarile boş bırakamaz, yanında boş yer yoksa bile başka bir tanıdığı fırına yerleştirir.

Ustalık — Ustalık gerek simitçi ve gerekse ekmekçi, börekçi fırınlarında mesleğin tabiatile en yüksek payesi ve en son merhalesidir. Gözü biraz daha açılmış olduğu halde işe başlıyan delikanlı yavaş yavaş hamurkâr, tezgâhtar veya pişirici olur, ekseriyetle yukarılarda da anlattığımız gibi usta nazmedi yetiştirirler. Eğer bir tezgâhtarın ustası aklı başında ve verilen işi başarabilecek kabiliyette olduğuna kanaat ederse, biriktirdiği beş - on lira ile ona bir fırın tutar, pyiasadan veresiye un, yağ, susam almasını temin eder. Bu köylüler ekseriyetle bir fırın veya iki fırını birden tutup iki şerik olarak çalışırlar. İştirak usulleri pek ehemmiyetli bir hususiyet taşır. Fırınları bir usta işletir, diğeri köyünde oturur, bir yıl sonra köydeki usta gelir, öbür ortak köye gider... Bu münavebe usulü hem İstanbulun işini ve hem de köyün ihmal edilmeyip imar edilmesini temin eder.

İstanbulda müşterek fırın işleten ortakların köylerinde ana - baba ve karılarile çocukları da âdeta müşterek bir hayat yaşarlar, bunların çocukları çocuklarile karıları karılarile gayet samimî olurlar, hemen her aldıklarını müşterek alıp taksim ederler.

Münavebe ile fırın işleten veya başka iş yapan ortaklar arasında hile kat'iyyen yer almaz. Köyden dönüşün fırını, işleten şerik bir senelik kâr ve zarar hesabını olduğu gibi ortaya kor, kâr varsa taksim ederler, zarar olursa mevcuddan öderler. Ortağın ortağa hile yapması en büyük felâket

âmillerinden sayılır. Safranbolu köylerinde çocuğun kulağına ses girmeğe başladığı günden itibaren ortağa yapılan hilenin tevlit edeceği felâketlerin, acı akibetlerin efsanevî hikâyelerile yavrunun kulağı doldurulur. Bunun için bu köylüler arasında ortağın ortağa kâr ve zarar, fenalık yapması, yalan hesap çıkarmasına terbiaten imkân ve ihtimal yoktur.

Vesile düşmüşken bu çocuğa telkin olunan bir fikiri sabit olarak kafasına daha küçük yaşta yerleştirilen hikâyelerden bir tanesini anlatayım:

Çok sevişen iki arkadaş müşterek bir bakkal dükkânı açarlar. İçtikleri su ayrı gitmiyecek kadar samimî olan bu iki ortağın işi az zamanda o kadar ileri gider, o kadar ileri gider ki artık evler yaptırırlar, büyük mağazalar açarlar ve muhtilerinin en zengin insanları olurlar.

Zaman ve muhitin tesirine uyarak ortaklardan biri hacca gitmeğe karar verir, karısını, çoluk ve çocuğunu ortağının yedi emanetine bırakarak yola çıkar. Bir müddet sonra bakkaliye işleri bozulur. Müşteriler çekilir, dükkânlar zarar etmeğe başlar, uşaklar koyuverilir, işler küçülür, arkadaşı haçtan döner, bu vaziyeti görür, müteessir olur. Mukadderata boyun eğmekten başka çare olmadığını ve arkadaşının da kendisine hile yapacağını hatırına bile getirmez, bütün dükkânları kapanarak müessesenin iflâsına karar verilir.

Bir müddet sonra iki arkadaş buluşurlar. Haçtan dönen sorar:

— Be kardaş düşünüyorum. Bizim işlerin bozulmasında hiç bir sebep bulamıyorum. Bilerek sana en küçük bir hile yapmak değil, böyle bir hileyi aklımdan bile geçirdiğimi hatırlıyamıyorum. Senin de bana karşı bir hile yapabileceğine bir türlü inanamıyorum, nedir bu bizim başımıza gelen ? der.

— Arkadaş hiç sorma, bütün bu işteki suç bendedir. Dur sana anlatayım, der ve hikâyeyi anlatır :

— Sen haçta iken bir gün evlere yumurta gönderiyordum, büyücekleri bizim eve gidecek sepete ayırdım. O günden itibaren işlerimiz tersleşti ve işte bugün düçar olduğumuz acı akibet ikimizi de gelip buldu.

İki arkadaş bu itiraf üzrine barışır, helâllaşır ve ödünç aldıkları beşon lira ile yeniden bir işe başlarlar. Tedricen para kazanarak eski hallerini bulurlar.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi ortaklar arasında hile ve desise yapılmaması için böyle yüzlerce hikâye ile kulakları doldurulan köy çocukları, iştirakde dürüstlüğü kafalarına fikri sabit halinde yerleştirirler, büyüdükten ve iş güç sahibi olduktan sonra da kat'iyyen birbirlerine hile yapmazlar.

* * *

Çocuk sahibi olan gelin — Eve gelin olarak alınan bir kızın geçirdiği muhtelif istihaleler vardır. Bunları şöylece tasnif edebiliriz :

İlk günler, kocası İstanbuldan döndüğü zamanki vaziyet. İlk çocukla çocuğunun kız ve oğlan oluşuna göre analık durumu, kayınpeder, kayınvalde ve görümceler üzerindeki değişiklik. Kızı evlendirdikten ve oğlu evlendirdikten, yani eve bir gelin alıp kaynana olduğundan sonra kayınpeder, kayınvalde ve evde görümce varsa onlara karşı vaziyeti, kayınpeder ve kayınvalde öldükten sonra evdeki analık durumu. Bunları sırasile izah etmek mevzuumuza mutabık olur kanaatindeyim.

İlk çocuk — İlk çocuğun kız, oğlan oluşu gelinin evdeki durumu üzerinde ehemmiyetli rol oynar. Doğan çocuk oğlan olursa gelin evde esastır, kocası ölse de babası evine dönmez, kocası en genç yaşında ölse keza gelin kocaya varmayı aklından geçirmez, esasen Safranbolu köylerinde 20 - 22 yaşında dul kalıp evlenmeyen kadınlar pek çoktur. Kız çocukları için vaziyet değişir, kız kocaya varma çağı gelince el malıdır, evden çıkar, kız çocuk evde anasına bir hak kazandırmaz. Bunun için mütemadiyen kız doğurma hâdiselerinde kurbanlar adanır, mumlar yakılır, okuyuculara gidilir, oğlan doğurmak için bin türlü maddî, manevî teşebbüsatta bulunulur, doğurmıyan kadınların üzreine koma getirilir, artık üzerine koma gelen kadın evin hizmetçisi menzilesine düşer, işte köylerde gelin evde çocuğile mevki alır.

Yavaş yavaş çocuk büyür...

Köy çocuklarının büyüme esnasında oynadıkları muhtelif oyunlar arasında, cildebir, ?ıed, kudak, körebe, saklambaç, köşe kapmaca, araç kesmesi, yazıküs, çölmek, top oyunları başlıcalarıdır.

Çocuk oyuncakları da; kapan, fırıldak, borazan, yayık, düdük gibi mahdud yerli yapılan oyuncaklardır. İzahında görüleceği üzere çocuklar köylerde oyuncaklarını kendileri yapar, kendileri oynarlar. Bayram merasimleri de dahil olduğu halde bu kısmı eski «Halk Bilgisi» nüshalarında sayın okuyucularımız bütün tafsilâtile bu oyun ve oyuncakları bulacaklardır.

Kışın köylerde yapılan sıra âlemlerini de keza «Halk Bilgisi» sütunlarında vaktile tetkik etmiştim. Binaenaleyh bu hususu da yeniden yazmıyorum.

Gelin asıl hürriyeti çoçuğunu evlendirdikten ve torunu olduktan sonra ihraz eder, çocuğunu evlendiren gelin kayınpederile de konuşmak hakkını alır. Kayın peder ve kayın validesi öldükten sonra hâkimi mutlak olur. Safranbolu köylerinde karısı ölen kocalar evlenir ve fakat kocası

ölen kadınlar yukarıda da izah ettiğimiz gibi, evlenmezler, velev 20 yaşında dul kalmış olsalar da. Yazıma soğukluk vermemek için ölüm merasimlerini yazmadan geçiyorum. Yalnız tarihin malı olan bu anlattıklarımızı ikmal için bugünkü Safranbolu köyünü de anlatayım.

On beş gündür, içinde bulunduğum köyümden birkaç görünüşü sevdiğim bir arkadaş mektubundan çıkarıyorum. Önce bir noktayı işaret edeyim; ben köyümü çok severim! Suyun üzerine atılan taş en büyük dalgayı düştüğü yerde yapar. Bu değişmeyen bir kaidedir, öyle değil mi?

6/3/937 cumartesi Rebabı okuyorum :

« Sana baktıkça teselli bulurum, aldanırım
Maî bir göz elemi kalbime ağlar sanırım » ...

Bizim köyde deniz yok, fakat bak kardeşim, gel seninle pencereden bakalım...

Geniş bir saha, bittiği yerden bir takım dağ yükseliyor. Buraya Kuzyaka yaylası derler. Yaylanın üzerinde birer ve yarımşar saat aralı, üçer, beşer evli köyler, bu köyleri çevreliyen küçük ormancıklar, yeşil tarlalar.... ilâh.

Bizim pencere önünün bir hususiyeti daha var, dikkat et bak... Bak işte göreceksin; karşıki yoldan kadın, erkek, omuzlarında çocukları, önlerinde hayvanlarile yazıya (= bahçe) ye gidiyorlar. Akşam bahçe dönüşü de bu yol kalabalıktır. Bu yol bizim köyün yukarı mahallesinin yazı yoludur.

İnsan beklemekten kurtulamıyor, şehirde ol, köyde ol bu bekleyiş bitmiyor. Bugün Cumartesi Safranbolunun pazarı, posta bekliyorum.

« Ömrüm geçiyor gelmedi bir beklediğim var »

Ah ne garip yapılış, ne acı bir yaratılış ! Kendim kadar beklediğimin de ne olduğunu bilmiyorum!.. Kuruluş gününü bildiğimiz acunda, insan kafasının işlemeğe başladığı ilk gündenberi, bilinmiyenlerin bilinmesine çalışılmış. Bugün de keza bilinmiyen çoktur.

İlk insanların tahta parçalarını birbirine sürterek istifade ettikleri elektriğin yirminci asırdaki işi gücü değişmiş.. Lâkin mahiyeti izah olunamamıştır...

Hülâsa, bildikçe bilgisizlik artıyor sözü değişmeyen bir hakikat !..

Bununla beraber size verdiğim bir kitabın kabına yazdığım :

«Temiz vicdanının sürüklediği yolda bir şeye kanmadan ve hiç bir

kimseye aldanmadan bilmediğini öğrenmek.. az bildiğini daha iyi bilmek aşkile yaşa»...

Sözümden caymış değilim.

Bak Tevfik Fikret kutba doğru manzumesinde ne diyor :

« Bu köhne hikmeti Nanesten edeydi istihfaf
Fram bugün ne olurdu ?.. bir ihtimali muhal » .

Bugün de her gün gibi güneş gurup ediyor.

Aşk hayat, hayat aşktır.. Aşk ve hayat doğan güneşe benzer... Gurubun acısını ancak iki hâdise arasındaki günün berrak geçişi giderebilir.

Artık gecedir.. ben gelen gazeteleri okuyabilirim.

Müsaadenizle...

İşte köyümden bir kaç dilfirib manzarayı genç ve sevimli bir dostumun mektubundan alarak size takdim ettim. Fakat köyümün asıl görünecek ve gösterilecek yerleri var.

Ben bu köyde doğdum.. çocuktum az biliyorum.. bir gün büyük kardeşim beni elimden tuttu — bundan yirmi iki yıl önce — köyün mektebine getirdi. Az hatırladığıma göre tek kat üzreine kurulan küçük bir odacıktan ibaret mektebin iç teşkilâtı şöyleydi :

Zeminden yirmi beş santim kadar yükseltilmiş, karşı sedir üstünde hoca oturuyor, baş ucundaki dolabın üzerine falakası, önünde hemen yerinden kalkmaksızın bütün rahlelere erişebilecek uzun bir deynek ve ayrıca bir de küçük deynek vardı. Benim de altıma herkes gibi ağam getirdiği minderi yerleştirdi.

Ailemle İstanbula geldim.. Bu mektebe kaç gün gittiğimi bilmiyorum.

Yalnız bildiğim bir şey varsa.. Üsküdarda beni getirdikleri «Kara Gazi» mahalle mektebinin de köyümüzdeki mektepten bir farkı yoktu. Elifkisün ennini okutulan bu deynekli, falakalı mektepleri, siz bizden bir kaç yıl fazla yaşamış ağabeylerimiz daha iyi bilirsiniz !

İki gün önce köyümdeki yatı evi çocuklarının bir arada resimlerini almak için okula kadar gittim... Yanında bir pınar akan, okulun bahçe kapısından girdiğim zaman çocukları birer tarafa dağılmış, hep birer işle uğraşır buldum.. bazısı, kışın bozulan çiçek bahçesinin tarhile meşgul.. Bazısı voleybol sahasında, bir kısım çocuklar da, mektep bahçesinin merkezindeki büyük havuz önünde, çamurdan el işleri, heykeller yapıyorlar!.

İşte böylece ilerliyorum.. Başına topladığı bir kaç talebesine dikiş gösteren baş öğretmen Saib'i bir müddet sakit seyrettikten sonra :

— Kolay gelsin öğretmenim.

Diyorum. Ellerini uzatıyor ve cevap veriyor :

— Kültür Bakanlığının son bir tamimine göre, kız talebeye olduğu gibi, erkeklere de ev işleri gösteriyoruz.

Resimleri çektikten sonra, önce yatı evini ve sonra da mektebi gezdik...

Yatı evi muazzam denecek kadar büyük çapta kurulmuş.. Bu binayı köylüler çevredeki köylerin de yardımile maariften aldıkları direktife binaen kendi kendilerine vücude getirmişler, iki kat üzerine tesis olunan yatının, alt katı, matbah, yemekhane, müsamere salonu olmak üzere ayrılmış... ikinci kat, büyük bir koridor, nöbetçi öğretmeni odası ve iki büyük yatakhaneden ibaret.

Yatı evinden sonra ayni bahçe içindeki, beş sınıflı büyük köy mektebini geziyoruz. Koridorlarda haritalar, muhtelif resimler, küçük mektep ecza dolabı, kooperatif köşesi, Atatürkün tunctan büyük bir büstü ve gençliğe hitabeleri. Koridorun diğer bölümlerinde kum masaları, tahta üzerinde büyük mikyasta işlenmiş Anadolu haritaları her memleketin hususiyetlerini ve verimlerini gösterir resimleri de ihtiva ediyor. Bu haritalardan birisinin üzerine her vilâyetin üzerine bir çivi çakılmış ve çiviye yüzlerce gazete parçası geçirilmiş, öğretmene sordum :

— Bu da ne?

— Bunlar - diyor - ve eliyle de işaret ederek izah ediyor.

Gazeteleri okuduktan sonra talebelerimize veriyoruz. Talebe haritada görülen illere ait havadisleri kesiyor, haritada yerlerini bularak çivilere takıyor.

Keza başka bir haritada iklim hususiyetlerinin gösterilmiş olduğunu görüyoruz.

Muallim odası, telefon, daktilo, kütüphane, bu odadan açılan ikinci kapı ile müzeye giriyoruz, inkılâp köşesi keza Atatürk'ün tunctan bir heykelini ihtiva ediyor. Resimler, haritalar, her çeşit kolleksiyonlar, her köşe hiç bilmeyene bilgi verecek bir ustalıkla tezyin edilmiş...

Masaların üzerinde çocukların yaptıkları elişleri...

Sınıfları geziyoruz, her taraf tertemiz...

Ben kapıdan çıkarken, sınıf zili çalıyor, çocuklar toplaşıyor.

Dün dündü (!) Bugün de bugündür.

Cidden erken doğmuşuz...

Karabük : 10/12/937

M. Enver Beşe

MUĞLA MASALLARI

Yayvan bir divanhanede geniş divan minderlerine bağdaş kurduk. Muğlanın tam yaz sıcağındayız. Uzakta Karadağ üstlerinde sıcak yakamuzlanıyor. Kara bağlar, ovaya inmiş bir kara bulut yığını gibi görünüyor. Etrafta bir sessizlik, herkes Kara bağlar yaylasına göçmüş. Muğla anıtından başlıyan şosa beyaz bir kurdelâ gibi uzayarak ta o kara bulutun içine giriyor. Bazan kesif bir toz bulutu, buram buram yükseliyor... Belli ki hırçın bir otomobil büyük bir ihtiras ile şosadan koşuyor.

Muğlanın üst kısım mahallelerinden birindeyzi. Bembeyaz bir duvar, divanhaneli evin ön kısmını kucaklamış. Önümüzde ufak ve yemyeşil bir arpa kümesi. Şebboy, kına, kadındüğmesi, nane, fesliğen, küpe ve daha binbir çeşit çiçek birine karışmış, binbir renk içinde göz alıyor...

Gençliğini çoktan savmış, kınalı saçlı Naciye abla iki tarafına sallanarak kimbilir neler okuyor ? Hiç birimizde söz söylemeğe mecal yoktu. Birden eşim :

— Naciye abla! Bana bir masal söylesen olmaz mı?

— A kızım ben ne bilirim ?

— Canım naz etme, ne olur ufak bir masal...

— Dur bakayım; Anamdan duyduğum eski bir masal vardır, onu deyivereyim, ama başka bilmem, istemeyin ...

Kâğıd ve kalem yastığın arkasında idi. Naciye abla gözleri yumuk her iki tarafa sallanarak anlatırken ben de şu masalı zaptettim.

*
* *

Vaktiyle fakir bir adamın bir tek öküzü varmış, bunun yanına bir tane de kira ile öküz bulmuş. Geçinmekte imiş. Her gün öküzü çift sürüldükten sonra bir alana koyuverirmiş. O satın aldığı öküzü çift sürerken döğer, söğer, sayarmış. Bu öküz bir ay kadar bu işe dayanmış. Çift sürmekte devam etmiş. Gene bir gün çift sürerken öküzü iyice döğmüş, sonra çift koyuvermek zamanında koyuvermiştir. O zaman öküz bu adama hizmet etmekten etmemek daha hayırlıdır, diyerek kaçmış, yolda başıboş eşeğe rast gelmiş. Eşeğe sormuş :

— Kara dayı, nereye gidiyorsun?

Eşek cevap vermiş :

— Otlamağa ve karnımı doyurmağa. Öküz eşeğe :

— Beni de beraber götürür müsün kara dayı ? Eşek :

— Sen neye sıkıldın da benimle beraber gitmek istiyorsun.

Benim sahibim her gün için bu dağlara oduna gelir. Odunu ettikten sonra arkama yükletir, sonra eline bir odun alarak hergün beni döğer. Benim sırtımdan geçinen bu adam gayet insafsızdır. Bakınız ayağımda nal yoktur, tırnaklarım kör oldu. Bu dağlarda gezerken, diye sızlanır.

İki arkadaş yolda giderlerken yolları tesadüfen bir ufak köy civarından geçer. Yolda bir horoza rast gelirler. Bununla da selâm ve sabahtan sonra horoz bunların nereye gittiklerini sorar, bunlar da :

— Bizim sahiplerimiz gayet insafsız ve merhametsiz bir adam olduğundan onlardan kaçtık, otlamak için bir çayır bulup, orada yaşıyacağız, derler. Horoz da bunların arkasından gelmek için izin ister, fakat bunlar ilk önce sebebini bize söyle de ondan sonra düşünelim derler. Horoz da şöyle cevap verir :

— Baylarım, bizim eve her ne vakit bir misafir gelse, derhal şu horozu tutalım, keselim derler. Artık bugün veyahut yarın elbet beni kesecekler ve taze etimi yiyeceklerdir. Ben de bunun için sizinle beraber gelmek istiyorum, der.

Üç arkadaş yollarda yayıla, yayıla yollarına devam ederler. Giderlerken, bir tavşana rasgelirler. Tavşanla da selâmdan sonra Tavşan:

— Kara dayı, böyle nereye gidiyorsunuz, üç kişi der. Onlar da insafsız ve merhametsizlerin elinden kaçıp gidiyoruz, derler. Tavşan derhal:

— Beni de beraber götürür müsünüz? der.

— Ya sen neye sıkıldın da gitmek istiyorsun, derler. O da şu köyde bir avcı adam var, o adam benim için iki tazı besliyor, bir gün bu tazılarla beni yakalıyacaktır, çok korkuyorum. Şu halde beni de götürürseniz sizin koltuğunuzda yaşıyacağımı umarım der. Dört arkadaş yollarına devam ederler. Epeyce bir yol giderler, bir meydanlık mahalle varırlar. Akşam olduğundan o gece orada kalmak isterler. Biraz daha gidelim arkadaşlar diye birbirlerine söylerler. Dört arkadaş bir müddet daha giderler. Oradan bir başka ormanlık ve otluk bir mahalle varırlar. Orada otlarlar, güneş batarken, horoz bir büyük kavak ağacı bulur. Onun başına çıkar. Orada yatar, sonra bir kerre de etrafa göz gezdirir. Ölmüş bir canavar görür. Arkadaşlarına haber verir. Bu canavarı dört arkadaş kavak ağacına asarlar ve yatarlar, Horoz gene ağacın başına çıkar. Fakat bu defa ne görsün? Birkaç dakikalık mesafede bir ev içerisinde duman tütüyor, bunu da arkadaşlarına anlatır. Öküz :

— Haydi arkadaşlar, ne olursa olsun orada kimler var gidelim bir defa gözümüzle görelim; der.

Bu evde canavarlar otururmuş, muhabbet ediyorlarmış, en evvel

öküz içeri doğru selâmı çeker, içeriye girer, sonra eşekle horoz ve tavşan girerler. İçeriye girdikleri vakit korktular, fakat öküz ocağın bir yanına gidince bunlar da korkularını atarlar. Selâm senadan sonra koca canavar namındaki başları saz çalıyormuş. Elindeki sazı öküze uzatarak, buyurunuz kara dayı, siz de sazı çalınız demiş.

Fakat kurnaz davranan öküz siz çalınız da biz de çalalım der. Bunun üzerine canavar sazı çalmağa başlar. (Has yemez, has yemez, hazır ayağımıza geldi nasibimiz) der. Ve öküze doğru sazı uzatır. Öküz de eline sazı alır (birinizi kavak ağcına astık, hepinize Allah kerim) derdemez canavarlar, birbirlerine ne söylüyor diye bakınmağa başlamışlar ve başları, canavarlardan birisine gidiniz, bakınız, şuradaki kavak ağacına bakınız. Böyle bir şey var mı? demiş.

Giden canavarlar orada asılı canavarı görünce kaçar, gelmez. Diğerlerini yollar, onlar da gider, gelmezler. Nihayet yalnız başına kalan canavar :

— Bunda elbet bir iş olmalı ki bunlar gelmedi, der. Kendisi de gitmeğe söz keser. Fakat öküz üzerime hücum edecek diye canavarın kımıldanmasına ara vermiyordu. Nihayet canavar yavaşça kalkmak ister. O zaman öküz benim üzerime hücum ediyor, diyerek kapıya doğru hücum eder, boynuzları kapıya takılır, kapıyı kapatır, orada bekler. Eşek de pencerenin bir tarafında şimdi beni yiyecek diye bağırır. Horoz da yukarıda öter. Taşvan da bir öteye bir beriye koşar, evde bir gürültü alıp verir.

En sonra canavar ufak bir delikten derisini, tüyünü yoldurarak güç belâ kaçar.

Canavar oradan kaçınca arkadaşlarını bulur. Hepsinin bir tarafta toplanmış olduğunu görür. Der ki:

— Arkadaşlar, beni de asacaklardı, o kara dayı yok mu, doğruca kapıyı kapattı, Eşek te ha buradan geçiyor diye pencereye vardı; ve oradan beni geçirmedi. O horoz yok mu? Alınız, geliniz buraya asalım diye bağırıp, çağırıyordu. Tavşan da nerede o ip diye öteden, beriden ip arıyordu. Nihayet gözüme ilişen bir ufak delikten güçbelâ kurtulmağa muvaffak oldum. (Elhamdülillah) der. Fakat öteki hayvanlar korkudan nereye gideceklerini bilemezler, öteye beriye koşarlar, ve:

— Bizi eşeğin urganı kurtardı, diye bir büyük sevniçle orada yaşamağa söz keserler. Gündüzleri ot vesaire ile geçinirler, geceleri de hiç görmedikleri ahır gibi evde yatarlardı.

İşte bunlar birleşme sayesinde canlarını kurtarırlar ve rahat yaşarlar.

C. Aker

GÜL ALİ

I

Aşağıdaki Gül Ali şiirleriyle şairin hayatı hakkındaki kısacık malûmatı bana Kadirli'li Çoban Kâhya verdi. Çoban Kâhya iyi tabiatli, misafirperverliği ve hoşsohbetliği ile tanınmış bir zattır. Yaşı sekseni geçmiş olduğu halde hâlâ dinçtir. Fevkalâde kuvvetli bir hafızaya maliktir. Eski harflerle okuması var, lâkin yazamaz. Sayılamıyacak kadar çok fıkralar, hikâyeler bilir. Belki yarım asırdanberi bu fıkra ve hikâyeleri hemen her akşam odasını dolduran misafirlerine kendine has bir eda ile anlatmış ve onları eğlendirmiştir.

Geniş görüşlü ve açık fikirli bir adam olduğu halde, bir gün ilk defa olarak karşınıza çıkıverse « İşte, imparatorluktan kalma son hatıra » diye mutlaka bağırıverirsiniz. Çünkü o; uzun üç etekli entarisi, çepgeni, şal kuşağı ve onun üzerindeki sırmalı palaskası, silâhlığı ve silâhlığı üstüne yığılan sicim kadar uzun saat kordonu, uzun kırmızı bir kaytanla boynunda asılı belindeki gümüş kakmalı çifte tabancası ile eski Türk kıyafet, âdet ve an'anatının canlı bir modeli ve ayni zamanda bir Türk halkıyat koleksiyonu gibidir.

Gül Ali, Andırın İlçesine bağlı Hacı Veli uşağı köyünde, tahminen 1850 senelerinde doğmuştur. Ailesi ve çocukluğu hakkında çok şey bilmiyoruz. Yalnız zeki ve hoşsohbet olduğu için kaza memurlarına kendini sevdirmiştir. Okuyup yazması yokmuş. Bir aralık hapishane gardiyanlığı almıştır. Ömrünün sonuna kadar bu vazifede kaldığı sanılmaktadır.

Hayatı ve eserleri hakkında bu kadar az bilgi edinebilmeme rağmen bu satırları karalamağa cesaret edişimin sebebi şairde bulduğum orijinallıktır. Büyük bir ekseriyetle halk şairlerinin mevzuları aşk veya sofuluk olduğu halde Gül Ali'ninki mizahtır.

II

Tilkinin muhakemesi

Bir gün kaymakam beyin kümesine bir tilki arız olmuş. Her gece tavukları ve hindileri birer ikişer aşırırmış. Nihayet kaza halkı gayrete gelmişler. Andırın'lıların kurnazlığı tilkinin kurnazlığını yenmiş. Tilkiyi

faka düşürerek diri diri yakalamışlar. Bu meşhur tilkiyi görmeğe gelen kalabalık arasında Gül Ali de varmış. Etraftakiler : Hadi Gül Ali, demişler, şu tilkiyi sen muhakeme et. Gül Ali eline bir baston almış ve hayvancağızın ayağındaki koca çelik fakın zincirlerinden tutarak önüne doğru çekmiş ve başlamış :

Ulan tilki doğru söyle,
Hükûmetin hali böyle,
Yemin veririm ıkrar eyle,
Nettin beyin tavuğunu?

Tilki der ki adım imam,
Zikrullahı dilden komam,
Tövbeliyim haram yemen,
Görmedim beyin tavuğunu.

Onu yayılırken tuttun,
Tüylerini büke döktün,
Nettinse sen telef ettin,
Nettin beyin tavuğunu?

Tilki der bu sitem yeter,
İftira ölümden beter,
İnanmazsan ispat ettir,
Görmedim beyin tavuğunu.

Tilki senin huyun oynak,
İnkâr sırtında bir gömlek,
Edepsiz ispatın değnek,
Nettin beyin tavuğunu?

Tilki der varayım ine,
Dolanayım döne, döne,
Kefil vereyim on güne,
Belki bulurum beyin tavuğunu.

Ulan tilki doğru söyle,
Hükûmetin hali böyle,
Kefilin kim beyan eyle?
Getir beyin tavuğunu.

Tilki der varayım derhal,
Elinizde benim sakal,
Kefilim bir muteber çakal,
Belki bulurum beyin tavuğunu.

Tilki seni şaşırdım mı?
Boğazından devşirdim mi?
İstintaktan düşürdün mü?
Giyip hâkim kavuğunu.

Bu suretle suçu itiraf ettirilen tilki, tabiî, ölüme mahkûm olur.

III

Kurda Ağıt

Gene bir gün Gül Alinin komşularının mallarına bir kurt dadanmış, her gün sığırlar ve keçiler birer ikişer gidermiş. Bir gün kurt gene gelince sığırın içindeki sarı bir boğa bir tosta kurdu yere sermiş ve üzerine de çıkarak iyice çiğnemiş. Bu suretle bel kemiği kırılarak yerde yaralı yatan kurdun bağırması üzrine toplananlar arasında Gül Ali de varmış. Gene, «Hadi, demişler, Gül Ali, şu kurda bir türkü söyle.» O da almış :

Yaz gelir çobana davarını katar,
Kış gelir mağranın serininde yatar,
Ürkütür sığırı ardından tutar,
Nettin komşudaki ebeş düğeyi sarı? [1]

Moroğlan ne idi bu düğenin suçu?
Al kana boyadın o sünbül saçı.
İri maldan başka otuz beş keçi
Gel de hesabını görelim sarı.

Bunca zaman yedin sen bu huvayı, [2]
Hiç mi fikretmedin sarı boğayı?
Nettin komşudaki ebeş düğeyi?
Kocayı ıskatsız öldürdün, sarı.

Öksüzoğlu Osman'a verin öğüdü,
Derelerde çok etmesin ağıdı,
Sığırın çobanı gevgeş yiğidi, [3]
İyi ki onu da yemedin, sarı.

Çocuklara atlatmazdın eşiği
Avratlara sallatmazdın beşiği,
Kulakları kara dalın kaşığı,
Diker dört yanını dinler miydin, sarı?

Sırtına giyinmiş çuhanın moru,
Moroğlanı dersen dağların toru,
Kıllıoğlu'ndan mı aldın bu zoru?
İneği dereye nasıl doldurdun, sarı?

Moroğlan sen de bizden tuttun temek, [4]
Bizi ettin Öksüzoğlu Osman'a yamak,
Kasım ağa gibi bir tatlı damak [5]
Yumşak yerlerinden yer miydin, sarı?

Kersele zağara benzer yapısı, [7]
Hacı veli, Kasım ağa ikisi,
Yığın sever yağlı pilâv dikisi,
Tatlı yerlerinden yer miydin, sarı?

Gül Ali'dir bunu böylece öven,
Örü'nün dağında oldun bir doğan,
İşte geldi yediğin ineği sağan
Ona da bir cevap ver şimdi, sarı.

IV

Ağaları Çakıştırma

Bir gün kazaya yeni bir kadı gelmiş. Büyük bir alayla karşılamışlar. Akşamlayın yiyip içtikten sonra kadının etrafına halka olmuşlar. Memleketin ağaları ve zenginleri hep orada imiş. Bunlardan «Sakallıoğlu» ve «Osman Ağa» namındaki ikisi her zaman her rastgeldikleri yerde birbirleriyle atışırlar ve alay ederlermiş. Etraftakiler, «Hadi aşık, demişler, Şu ağaları bir yol çakıştır» [7]. Gül Ali de ağalardan kızmıyacaklarına dair teminat aldıktan sonra şöyle söylemiş :

---

[1] Ebeş: Açık sarı; Düğe: iki yaşlı dişi sığır.
[2] Huva: avanta.
[3] Gevgeş: çok zayıf, yıkılır gibi yürüyen.
[4] Temek: Esas.
[5] Tatlıdamak: dişleri kâmilen dökülmüş yaşlı adam.
[6] Kersele: şişman, kısa bacaklı.
[7] Çakıştırmak; İki kişi arasında niza çıkarmak, biribirine tutuşturmak.

Bir güzeli sevüp bezetmek olmaz,
Gelir diye yolunu gözetmek olmaz,
Fasıl tamam oldu uzatmak olmaz,
Dinleyiniz iki aslanın destanını.

İki aslan bir araya gelecek,
Büyük cengi şimdi bunlar kuracak,
Gör, kim kimin belini kıracak,
Sakallıoğlu der ki meydan benimdir.

Osman ağa der ki senigidi asacak,
Vallah lökletirim sakal bir kucak,
Zaten su istemez üflediğin ocak,
Senin gibi iblis şeytan benimdir.

Sakallıoğlu der kimi lökledin?
Akibet nefsini bana pekledin.
Tütün hararını nere sakladın?
Acı tütün, keskin dühan benimdir.

Osman ağa der toplarım koca, gencini,
Boynuna takarım tasma, zinciri,
Yengel olur derler sehil inciri, [1]
Yazın kuruttuğun belben benimdir [2].

Sakallıoğlu der fındık ile fıstığı,
Başında parçalarım kirli yastığı,
Yanımda çaldığın sucuk, bastığı,
Dibine yattığın kırman benimdir. [3]

Osman ağa der ki uluturum itini,
Tersine nallatırım vallah atını,
Kutnuoğlu'na veririm köşker kutunu, [4]
Davul, zurna, iğri çüven benimdir. [5]

Sakallıoğlu der seni sözünü bilmez eşek,
Davul, zurna yerine alman mı ta..?
Dün harmanda yedin bir çuval başak,
Bugün batırdığın salak benimdir. [6]

Osman ağa der ki sinem yazılı,
Kırçılın elinden yürek sızılı,
Simasına bakın kırçıl azılı, [7]
Bugün batırdığın harman benimdir.

Sakallıoğlu der çok söylersin yalanı,
Edepsiz buldururum belânı,
Alırım dedenden kalma kala'nı,
Küllükte kırdığın kolan benimdir.

Osman ağa der piçak uşururum,
Al kanlını Saybaşı'ndan aşırırım, [8]
Yaralını ta Nürfet'e düşürürüm, [9]
Keşiş üstünde gördüğün savaş benimdir.

Sakallıoğlu der hele bakın şu sıçana,
Ekmek haram olsun senden kaçana,
Adam derim Haştırın'ı beri geçene, [10]
Kovukçınarda gördüğün savaş benimdir [11].

Osman ağa der hiyar gibi soyarım,
Ak sakalı kızıl kana boyarım,
Atlıyı ta Nurcular'a dayarım, [12]
Molla Abdullah, Ateş imam benimdir.

---

[1] Yengel: Çok yenen, iştiha aver.
[2] Belben: İncirden yapılan bir nevi tatlı.
[3] Kırman Üzümden yapılan bir nevi tatlı.
[4] Köşker: Saraç, yemenici.
[5] Çüven: Davul çomağı.
[6] Salak: Çeltik tarlası, büyük tarla.
[7] Kırçıl azılı: Yaşlı yaban domuzu.
[8] Saybaşı: Kadirli Andırın arasında bir yer adı.
[9] Nürfet: Bir köy adı.
[10] Haştırın: Andırın civarında bir köy adı.
[11] Kovukçınar: Andırın civarında bir yer adı.
[12] Nurcular: Bir köy adı.

Sakallıoğlu der hele bakın şu ite,
Bu kim oluyor ki Nurculara el ata?
Kızarsam çiğnetirim kır ata,
Evlicoğlu Şahin Osman benimdir.

Osman ağa der ki ispir gibi duran,
Kurulu tüfeğin üstüne varan,
Umucuya kürk giydirip, dave veren,
Zülfikaroğlu Zor İbiş benimdir.

Sakallıoğlu der ki kalktı yürüdü,
Heybetinden çayır, çemen kurudu.
Zapteyledi Afşar ile Ceridi,
Bayramoğlu Zor Pehlivan benimdir.

Osman ağa der ki hasmına yetti,
Üç beş yüz atlıya nice at kattı,
Bayramoğlu gibi çoğunu yuttu,
Yaycıoğlu yirirk Durdu benimdir.

Gül Ali der bu bir savaştır savaş,
Savaş hiç olur mu ağalar beleş?
Neticesi ikisi de kızılbaş,
Kuru savaş ve boş destan benimdir.

Osman Bahadırlıoğlu

HALK ÂDETLERİ
VE
İNANMALARI

Mehmet Halit Bayrı

İÇİNDEKİ YAZILAR : **Başlangıç, Balıkesirde dabaklık, Pabuççuluk, Saraçlık, Keçecilik, Mutaflık, Evlenme ve aile, Doğum ve çocuk, Kısırlığa dair, Muhtelif âdetler ve inanmalar, Dursunbeyde düğün âdetleri, Kış sohbetleri, Dursunbey türküleri, Sındırgıda ve köylerinde düğün, Sındırgı kasabasına ait bazı bilgiler, İstanbulda kullanılan dilekler, İlneçler, İstanbulda hastaya bakmak, Hastayı ziyaret etmek, Bazı halk ilâçları, İnsan uzuvlarile ilişikli inanmalar, Çengiler, Çatalca manileri.**

FİATI : 50 KURUŞ

MÜRACAAT YERİ : İstanbul, Eminönü Halkevi